

Agrárátalakulás a Német Demokratikus Köztársaságban

(1945—1955)

A népi demokratikus országokban végbement agrárátalakulásról csupán általánosságban mozgó ismereteink vannak. Ezért — úgy véljük — nem hiábavaló megkísérelni annak a bemutatását, hogy az egyes népi demokratikus országokban hol tartanak e kérdés feldolgozásában és mi az, amit már az eddigi eredmények alapján megtudhatunk.

Kis áttekintésünk ennek a kísérletnek jegyében született a Német Demokratikus Köztársaságban lezajlott agrárátalakulásról. Alapanyaga már valamivel több, mint az eddig nálunk fellelhető összegeзéseké és utalásoké, már felhasználja a német földreform és az azt követő további agrárfejlődés irodalmának valamennyi számottevő termékét.

Ami a Német Demokratikus Köztársaságban megjelent, a felszabadulás utáni német agrárátalakulással foglalkozó irodalmat illeti, abban, a dolog természeténél fogva, épp úgy miként nálunk, történeti jellegű feldolgozás alig akad. A Német Szocialista Egységpárt vezetői ugyan marxista elemzést nyújtják e kérdésnek, de beszédek és írásaik, Walter Ulbricht egyetlen művének kivételével (Zur Geschichte der Neuesten Zeit, Berlin, 1955. Band I. 1. Halbband 208—238. l.) lényegében egyidejűeknek tekinthetők és nem is lépnek föl az agrárátalakulás történeti ábrázolásának igényével. Hasonló a helyzet A. Petruschow németországi agrárviszonyokról írott értékes munkájának utolsó, a német földreform kérdésével foglalkozó fejezetével is,¹ továbbá azzal a dokumentumgyűjteménnyel is, amely, bár irattári anyagot nem használ fel, de szerencsés válogatását nyújtja a földreformról már korábban napvilágot látott legjelentősebb írásoknak.² Ezeknek ismerete szintén nélkülözhetetlen a német agrárátalakulás fővonásainak megértéséhez.

A további írások inkább már anyagszerű tájékoztatást adnak. Ide tartoznak nagyobbrészt azok a statisztikai közlemények, nyomtatásban megjelent beszédek stb., amelyek a földreform végrehajtása során vagy után, egyezőval munka közben születtek. Ezekre elsősorban a polémikus hang jellemző; polémia és dokumentáció a földreform nyugati szektorbeli és helyi ellenfeivel szemben, ezeknek leleplezésére és a földreformmal érintett paraszti rétegek felvilágosítására. Hasonló szerepet töltöttek be a földreform évfordulóin megjelent visszaemlékező vagy a földreform jelentőségét méltató írások is.

Említést tettünk a polémiáról, amely a földreform végrehajtása során, sőt befejezése után is, mindenekelőtt a földreform nyugati szektorbeli ellenfeivel folyt. Anyagszerű felhasználás szempontjából alig van jelentősége e vita nyugati oldalon megjelent termékeinek. Ahhoz azonban, hogy tájékozódhassunk az ellenfél érveiről és szemléletéről, néhány ilyen írást is vizsgálat alá kell venni.

Ezeknek az írásoknak lényege korántsem merül ki egyszerűen a földreform szükségességének nyílt tagadásában. Ez ma már nagyon népszerűtlen feladat volna. Éppen

¹ A. Petruschow: Agrarverhältnisse in Deutschland und die Agrarreform. Berlin 1948. (Tehát alig a földreform befejezése után született!)

² Die demokratische Bodenreform. Materialsammlung für den Gegenwartskundeunterricht. Berlin 1952.

azért általában szavakban helyeslik is a földreformot, csak éppen annak konkrét formájával, radikális megvalósításával szállnak szembe. Azt bizonygatják, hogy a földreform általában helyes igény és a földreformgondolat is igen régi, lényegében a polgár-liberális individuális eszmék ikertestvére.³ Ebben önmagában persze semmi rossz nincs. Ámde mindezt annak a konklúzióknak a szolgálatába állítják, miszerint a marxizmusnak semmi köze nincs a földreformhoz, sőt ez a kettő éppen összeférhetetlen, mert egyik is, másik is homlokegyenest ellenkező fejlődési tendenciát hordoz magában. Ettől aztán már csak egy lépés a további. Hogy a marxista pártok felfogásuk „lényegével” ellentétben mégis hívei, sőt élharcosai voltak a radikális földreform végrehajtásának, az csupán hatalmi törekvésüknek tudható.⁴ Mindezt aztán érvek hosszú sora követi arról, hogy a „gyors hatalmi törekvés” eredménye volt a földreform mindenre (közellátás, kártalanítás stb.) való tekintet nélkül „elsietett” végrehajtása.⁵

Ez a szemlélet és a belőle eredő következtetések a nyugati megszállási övezetben, illetőleg a Német Szövetségi Köztársaságban a második világháború után az alig „reformált” régi rendszer apologétikájának szerepét töltik be. Íme, van földreform kommunisták nélkül is — mondják ők —, és ez az igazi földreform! Ám, elég egy pillantást vetni az ottani földreform arányait jelző számokra, hogy annak igazi jellegét felfedhessük. Jóllehet a szovjet övezet földreformtörvénye szerint 3 210 000 ha földterületet kellett volna a földreform céljára felhasználniok, mégis az angol, amerikai és francia övezet földreform-törvénye szerint együtt alig több mint 1 millió ha földmegváltását vették tervbe.⁶ Ha ehhez hozzávesszük, hogy az előbbi övezetekben még ezt a földreformtörvényt sem hajtották végre, továbbá, hogy nem is az elsősorban ráutaltak, hanem a gazdag parasztok és bérleti jutottak földhöz — teljesen leleplezve áll előttünk e földreform jellege és kiderül, miért e nagy elmarasztalás Németország szovjet övezetében és általában a népi demokratikus országokban végrehajtott földreformokkal szemben.

*

A földreform előtti Németország agrárviszonyairól alig lehet egységes képet festeni. Mindenekelőtt a birtokviszonyok tekintetében voltak jelentős különbségek Németország nyugati és keleti része között. Ennek oka a két országrész agrárviszonyainak eltérő fejlődési sajátosságaiból adódik. Ezek az eltérő sajátosságok nagyjából egybeesnek azokkal a megkülönböztetésekkel, amelyeket a marxista agrártörténeti irodalom Elbán-inneni, másszóval „amerikai” fejlődési út, illetőleg Elbán-túli vagy „porosz út” jelzővel lát el. E különbségek felfedésére már az is elég, ha bemutatjuk azt az eltérést, amely egyfelől egész Németország, másfelől Németország keleti (pontosabban a jelenlegi Német Demokratikus Köztársaság) területén az egyes kategóriákhoz tartozó mezőgazdasági üzemek arányai tekintetében 1939-ben fennállott.⁷

³ Marie Luise Kessling: Die ideenmäßige Fundierung der europäischen Bodenreformen des Jahrhunderts. Münster 1950. Josef Reinelt: Bonn 1948. Die Bodenreformideen und ihre Auswirkungen in Europa.

⁴ Marie-Luise Kessling: i. m-ben (73. l.) a második világháború után a népi demokratikus országokban lezajlott földreformokat kifejezetten, mint a „machtpolitische” irányzat egyik mozzanatát fogja fel.

⁵ I. d. i. m. vagy Klein G.: Das Sozialistische Jahrhundert e. cikkét (Geschichte der Bauernwirtschaft. I. Jahrgang, Heft 11/12).

⁶ Heinrich Reuber—Bruno Skibbe: Die Bodenreform in Deutschland mit Zahlen und Dokumenten Berlin 1947. 31—38. l. Ez vázlatosan ismerteti az amerikai zónában 1946-ban, az angol és francia zónában 1947-ben megjelent földreformtörvényeket és a törvény végrehajtásának a szovjet övezeti eljárástól eltérő antidemokratikus voltát.

⁷ Kétségkívül szemléltetőbb lenne a mai Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság területe régi birtokviszonyainak összevetése, ez azonban nem áll rendelkezésre. A két táblázat egyébként az 1939-es hivatalos statisztikából való. Közli: H. Reuber—B. Skibbe: Die Bodenreform in Deutschland mit Zahlen und Dokumenten. 21—22. l.

A mezőgazdasági üzemek száma és területe nagyságcsoportonként Németország területén 1939-ben (Berlin nélkül):⁸

Üzemmegság	Üzemek száma	%-ban	Terület (1000 ha-ban)	%-ban
0,5 — 5 ha	1 505 198	54,6	3095,6	9,7
5 — 20 „	878 580	32,8	8845,0	27,7
20 — 100 „	262 021	9,9	9351,5	29,3
100 — 200 „	12 144	0,5	1654,6	5,2
200 — 500 „	7 069	0,2	2194,7	6,9
500 — 1000 „	2 437	0,1	1671,8	5,2
1000 ha-on felül	2 028	0,1	5126,6	16,0
Összesen	2 669 477	100,0	31 839,8	100,0

A mezőgazdasági üzemek száma és területe nagyságcsoportonként a Német Demokratikus Köztársaság területén 1939-ben:

Üzemmegság	Üzemek száma	%-ban	Terület (1000 ha-ban)	%-ban
0,5 — 5	320 927	54,0	575,1	5,8
5, — 20	190 044	32,0	2074,7	21,3
20 — 100	74 463	12,5	2680,0	27,5
100 — 200	3 899	0,7	535,4	5,5
200 — 500	3 030	0,5	970,0	9,9
500 — 1000	1 339	0,2	919,9	9,4
1000 ha-on felül	766	0,1	1996,8	20,6
Összesen	594 458	100,0	9751,9	100,0

Láthatjuk, hogy a 100 ha-on aluli, tehát főképpen paraszti üzemek száma, de különösen területe a Német Demokratikus Köztársaság hajdani területén lényegesen alacsonyabb a németországi átlagnál. Viszont annál nagyobb a 100 ha-on felüli üzemek aránya, mind számukat, mind területüket tekintve. Míg az összterületnek az angol, amerikai és francia zónában 23,4, 29,1, illetve 35,9%-a, addig a szovjet övezetben 45,4%-a tartozott a 100 ha-on felüli kategóriához. Nem kétséges, hogy a szovjet övezetben a 100 ha-on aluli és felüli üzemek területének aránya sokban hasonlatos a felszabadulás előtt magyarországi arányokhoz.

Nincs tér itt foglalkozni sem annak a viszonylagosan elmaradt gazdálkodásnak, sem az ennek következtében fennálló mezőgazdasági munkás-kizsákmányolásnak ábrázolásával, amely a német junker birtokon uralkodott. Elég ennek súlyos voltára, valamint a feudális eredetű nagybirtok és nagybirtokos osztály fejlődésgátló szerepére annyit megemlíteni, hogy Németország legújabbkori története során egyetlen haladó követelés sem fogalmazódhatott meg anélkül, hogy a junkerek felszámolását ne emelte volna központi feladattá. Így volt ez 1848-ban és 1918-ban is. A német munkásmozgalom legjobbjai azóta is hirdették, hogy nem lehet addig leszámolni a gazdasági és szociális fejlődést korlátozó fő ellenforradalmi és háborús erőkkel, amíg a junker nagybirtokot és nagyurakat meg nem semmisítik. Ennek a gondolatnak jegyében született a fasizmus felülkerekedésének előestéjén Ernst Thälmann „parasztsegély-programja”. Ezt szorgalmazta a weimari köztársaság idején a Reichstagnak benyújtott szociáldemokrata föld-reformjavaslat is.

De még a mindenkori hivatalos körök sem teheték meg, hogy ezt, az országra súlyos teherként nehezedő kérdést levegyék a napirendről.

⁸ A 0,5 ha-on aluli csoport felvételét azért mellőztük, mert e gazdaságok csak részben számíthatók mezőgazdasági üzemeknek, éppen azért csak 1939 óta sorolták a kis-kerttulajdonhoz.

Már az 1860-as években telepítéssel, 1919-ben pedig igen korlátozott földreformmal igyekeznek a megoldás látszatát kelteni.⁹ Maga Hitler is, aki a vezető fasisztáknak jelentős területeket adományozott s így szaporította a nagybirtokok számát¹⁰ — telepítési akció beharangozásával igyekezett csitítani az igazságtalan birtokmegosztásból eredő szociális ellentéteket. Ez az akció azonban még 1939-ben is mindössze alig 800 telepes-helyet tudott felmutatni.¹¹ A tényleges telepítés szempontjából tehát alig, viszont a szociális demagógia, az „élettérről” és a vele kapcsolatos „faji küldetésről” szóló fasiszta nézetek terjedése szempontjából tagadhatatlanul volt hatása a telepítési propagandának.

A második világháború kimenetele azonban gyökeres változásokat jelentett. Az antifasiszta koalíció fegyveres győzelme elsöpörte, vagy legalábbis legyengítette azokat az erőket, amelyek eddig útját állták egy radikális földreformnak. Míg ezeket az aléltság, a szervezatlenség, addig a népi erőket a fellendülés és szerveződés jellemezte. Ez a helyzet tehát jó lehetőségeket kínált a földreform végrehajtásához.

De nemcsak a lehetőség, hanem a szüksége is fennállt a földreform mielőbbi keresztülvételének. Németország demokratikus irányú fejlődésének nélkülözhetetlen feltétele volt az országnak annyi kárt okozó földbirtokos osztály, a junkerség megsemmisítése. Ennek pedig egyetlen útja hatalmuk gazdasági alapjának felszámolása volt. Ugyanakkor ez sem csupán mint politikai kérdés merült fel. Az ország gazdasági helyzete, de maga a mezőgazdaság fejlődésének érdeke is ezt a megoldást sürgette. Sem a közellátást, sem a háborúban leromlott mezőgazdaság rekonstrukcióját nem lehetett a nagybirtok fenntartásával biztosítani. Nyilván nem hihető, hogy a junker kézben és vezetés alatt maradó nagybirtok segítséget nyújtott volna egy demokratikus berendezkedésű országnak ily létfontosságú kérdésének megoldásában. Ez csak a junkerek teljes politikai és gazdasági kiiktatásával, nélkülük és ellenük volt lehetséges.

A német agrárproletariátus, az évszázados várakozás és a sokszori csalatkozások ellenére, a föld felosztását kívánta. A nincstelenek számát növelték a szomszéd országokból áttelepített németajkú paraszttömegek tízezrei is. És ha az országnak érdekében állott a közellátás biztosítása, a mezőgazdaság újjáépítése, nem különben érdekében volt az is, hogy a demokratikus fejlődés támogatására megnyerje ezeket a paraszti rétegeket.

A Német Kommunista Párt számolt a körülményekkel és a parasztság földigényével. Ezért már 1945 júniusi programjában leszögezte álláspontját ebben a kérdésben, amikor hangsúlyozta, hogy a junkerektől el kell venni a földet és át kell adni azt a háború által sújtott és birtoktalan parasztságnak.

Mindez igen kedvező visszhangra talált a nincstelenek és törpebirtokos parasztság körében. 1945 késő nyarán valóságos népmozgalom volt kibontakozóban. Helyi tömeggyűlések, a parasztküldöttjeinek körzeti, tartományi konferenciái hallatták szavukat a földosztás mellett. „Beschlagnahm den Großgrundbesitz! Nehmt den Boden denen weg, die ihn nicht selbst bearbeiten. Der Boden ist Eigentum des Volkes!” — hangzik a wittmannsdorfi (Brandenburg) parasztküldött határozata.¹² Weimarban 1500 tübingi parasztküldött követelte a nagybirtokok és volt nácik földjének elkobzását, szétesztését, továbbá a háború által sújtott parasztság megsegítését. A Szász tartomány 30 körzetében, mintegy 3500 parasztküldött konferenciája sürgette a földreform-törvényt. A mecklenburgi Kalkhorstban munkások és parasztküldött követelték a földreformot és a kisparaszti birtokok megnagyobbítását.¹³ A Szász tartományban és Mecklenburgban nem egy helyen lelkesek is támogatták ezeket a követeléseket. E tömeggyűlések, konferenciák közös vonása a Kommunista Párt agrárprogramjával való egyetértés volt. A mozgalom elsősorban Németország keleti felére, a szovjet megszállási övezetre korlátozódott: a szovjet hatóságok, eltérően a nyugati megszállóktól, helyeselték, sőt támogatták a parasztságnak ezt a mozgalmát.

⁹ *Marie-Luise Kessling*: i. m. 25. l. A telepítés teljesen, a földreform pedig elsősorban a kisebb népsűrűségű, de különösen németek által ritkábban lakott keleti területek nagybirtokainak egy részét vette igénybe.

¹⁰ A. Petruschow idézett művében (225. l.) írja, hogy a nem nagybirtokos fasiszták közül sokan jelentős területeket kaptak Hitleről, pl. Göring Bajorországban többezer holdat.

¹¹ L.: *Bodenreform. Junkerland in Bauernhand*. Berlin. 1945. 18. l.

¹² *A Petruschow*: i. m. 231. l.

¹³ *Bodenreform. Junkerland in Bauernhand*. („A parasztküldött és munkások hangja a földreform érdekében” c. fejezetben a fentiekhez hasonló határozatok és követelések hosszú soráról számol be.)

Gyors cselekvésre volt szükség. Ezt nemcsak a fenti körülmények tették szükségessé, de olyan fontos szempontok is, mint a vetés közelgő ideje és a kitelepítettek hajléktalansága. A szovjet megszállási övezet antifasiszta, demokratikus pártjai, mindenekelőtt a Parasztpárt, továbbá a szakszervezetek is csatlakoztak a gyors és egységes cselekvés kezdeményezésében a Kommunista Párthoz. Szeptember elején, hivatkozva a szövetséges nagyhatalmak potsdami megegyezésére, azzal összhangban, közös határozatot hoztak a földreform végrehajtásáról, amelyről kiáltványt tettek közzé az egyes tartományokban. Magát a földreform végrehajtására vonatkozó hivatalos rendeletet az egyes tartományok közigazgatási hatóságai adták ki.

A földreform-rendelet — mint bevezetőjében is olvashatjuk — mindenekelőtt kettős célt tűz ki: a nagybirtokos osztály felszámolását és életképes parasztagazdaságok megteremtését. Ennek megfelelően elsőként (eltérően a magyar földreform-törvénytől) az 5 ha-on aluli parasztbirtok megnagyobbítását írja elő és csak utána szól a nincstelekeknek, kisbirtokoknak (ez utóbbi ott elterjedtebb volt), továbbá a telepeseknek és menekülteknek, majd a munkásoknak és alkalmazottaknak való juttatásról (ennek elsősorban a bérből élők közellátása szempontjából volt jelentősége). A rendelet tudományos kísérleti és tanítási célokra is gondoskodik megfelelő területről.

A rendelet előírja minden egyes háborús bűnös vagy náci tulajdonában levő birtok és a 100 ha-on felüli birtok élő és holt felszereléssel való teljes és térítés nélküli igénybevételét, de meghagyni rendeli a tudományos, kísérleti és tanítási, továbbá közellátási célokat szolgáló és a közösségek (mezőgazdasági szövetkezetek), iskolák, végül az egyházak (ezeknek lényegesen kisebb birtokuk volt, mint nálunk) tulajdonában levő birtokokat. A továbbiakban a megvalósítás módjáról és a földreform végrehajtó szerveiről intézkedik. A juttatás mértékét 5 ha-ban, rossz minőségű föld esetében maximum 10 ha-ban határozza meg. Épületek, üzemek, nagyobb gépek, tenyészállatok és termények kiosztását (hasonlóképpen a magyar földreform-törvényhez) nem engedélyezi az egyes juttatottaknak, azokat a kölesönös parasztszegélyezési bizottság (Komitees der gegenseitigen Bauernhilfe) jogkörébe utalja. Végül a földárról és a térítés módjáról intézkedik a rendelet. E szerint a földek teher nélkül mennek át a juttatottak tulajdonába. A földár ellenértéke egy évi gabonáhozunak, az erdő ára pedig a napi ár 50%-ának felelt meg. A törlesztés időtartama szegényparasztoknál 10 év, földtelenek esetében pedig 20 év volt, azzal a könnyítéssel, hogy ez utóbbiak 3 évi haladékat is kaptak a törlesztés megkezdésére.

Látnivaló tehát a rendelet mélyen demokratikus volta, amely mindenekelőtt abban fejeződik ki, hogy a dolgozó parasztságról való gondoskodást emelte központi feladatává. Ugyanakkor tekintettel volt az ország általános gazdasági érdekeire, így különösképpen a nem mezőgazdasági lakosság közellátására. A rendeletből egyben arra is világossággá derül, hogy a gazdaszervezeti birtokot (hisz elsősorban a 100 ha-on aluli kategóriába tartozott) nem érintette a földreform.

A földreform-törvény elfogadását követően nyomban létrejöttek a földreform-rendeletileg meghatározott végrehajtó szervei is. A juttatásra jogosultak 5—7 tagból álló helyi bizottságokat választottak. Ezek a bizottságok számbavették a felosztásra kerülő területek mennyiségét, a jogosultak számát és hozzákezdték a föld felosztásához. A helyi bizottságok fölött a demokratikus pártok, a szakszervezetek és a közigazgatási szervek küldötteinek körzeti és tartományi testülete állott. Ezek az általános irányítás és ellenőrzés mellett, mint fellebbviteli fórumok számos kérdésben dönthettek. Így pl. alsó fokon a körzeti küldöttek erősíthették meg a föld és a hozzátartozó felszerelés felosztását, illetőleg ez utóbbi egy részének a „kölesönös parasztszegélyezési bizottság” kezére való juttatását. Ugyancsak itt döntöttek a különböző birtokok elkobzásának jogosultságáról (pl. arról, hogy valaki fasisztnak minősíthető-e avagy nem). A földreform végrehajtásán összesen 51 446 személy dolgozott.¹⁴

Ebből: társadalmi rétegződés szerint:	párthoz való tartozás szerint:
16 287 földtelen	27 393 kommunista és szociáldemokrata
7 909 áttelepített	
18 693 szegényparaszt	2 853 liberáldemokrata és
8 360 mezőgazdasági munkás és	21 200 pártonkívüli volt
197 egyéb foglalkozású volt.	

Nem is szólva arról, hogy a földreform mily hatalmas organizmust mozgatót, a fenti számokból látható, hogy végrehajtói úgyszólván kivétel nélkül a legilletékesebbek, maguk a parasztok, vezetői pedig éppen a kommunisták voltak.

¹⁴ H. Reuber—B. Skibbe: i. m. 19. l.

E hatalmas apparátusnak kijutott a munkából. Bármennyire is világos volt a földreform-rendelet, menetközben mégis a megoldásra váró kérdések özöne vetődött fel. Hol a juttatási határ túllépésétől kellett óvni a parasztokat, hol meg az ipari munkások, vagy éppen a férjük távolléte miatt egyedülálló nők juttatását kellett biztosítani. Máskor pedig a teljesen gazdasági felszerelés és fedél nélkül álló telepések érdekében kellett beavatkozni.¹⁵

A földreform végrehajtásán dolgozó szervek felelősségét csak növelte, hogy soha nem tévesztették szem elől sem a termelés és ezzel kapcsolatban a közellátás megszervezésének érdekeit, sem pedig a paraszti tulajdon biztonságát.

Mégis a legsúlyosabb nehézséget a földreform ellenségeinek cselekményei és hírverései okozták. Ezekkel megküzdeni, különösen ha számításba vesszük, hogy az ország szomszédos, nyugati részéből szabad volt az út ezek számára, nem volt könnyű. A nehézségek mindjárt ott kezdődtek, hogy egyes birtokokon ott maradt az intéző, vagy éppen maga a volt birtokos.¹⁶ Elmaradottabb vidéken ez már önmagában is elégséges volt a parasztek aktivitásának meggátolására. Egyes helységekből azonban ezen túl is, az ingóságok cladogatásával és megsemmisítésével szabotálták a földreform végrehajtását.¹⁷ Lipcse környékén még tíz év után is haraggal emlékeztek az újgazdák az úgynevezett „Hickmann-csoport” szervezett szabotázstevékenységére.¹⁸ Bár kezdetben nem állt szándékában a demokratikus hatóságoknak a volt földbirtokosok lakhelyéről való eltávolítása, de miután éppen az ilyen szabotázscselekmények miatt néhány helyen maguk a szegényparasztek léptek fel kezdeményezően, szükségessé vált egy olyan rendelet kiadása, amely általánosan intézkedett eltávolításukról.¹⁹

A földreform későbbi fázisában már lehetetlen volt az ellenfélnek ilyen eszközökkel hatni. Gyakoribbá vált, hogy látszat-szövetkezeteket hoztak létre több helyen is a kiosztott földből, természetesen a régi intéző vezetésével, azzal a céllal, hogy a volt nagybirtokot egybetartsák. Máskor meg tudományos, kísérleti és tanítási célokra tartottak vissza szükségtelenül az állam tulajdonában olyan ingatlanokat, amelyeket rászorult igénylőknek kellett volna juttatni.²⁰ Amde ezek a módszerek sem váltak be. Rövidesen felszámolták a látszat-szövetkezeteket, a szükségtelenül visszatartott állami birtokokat pedig felosztották.²¹

Politikai és „elméleti” érvek sora pedig szinte kifogyhatatlan volt. Az egyház a „kereszténység, emberség és jog nevében” tiltakozott. Mások a „magántulajdon kártalanítás nélküli megsértéséről”, a „kolhozrendszer bevezetéséről” beszéltek. „Elsietettség”, „magánbirtok helyett: állami birtok és életképtelen kisexisztenciák” — így visszhangzott az ország nyugati fele.

A földreformmal kárvallott körökkel összenőtt jobboldali pártvezetők mellett e hangos földreformellenes kampány is közrejátszott abban, hogy a kereszténydemokrata, valamint liberáldemokrata párt is, eltérően korábbi pozitív magatartásától, ellenzéki álláspontot foglalt el a földosztás, illetőleg a földhözjuttatottak megerősítése kérdésében.²²

A német parasztság történelmi igazságtévesztését azonban nem sikerült a reakciónak megakadályoznia.

A rendeletben jelzett időpontra ugyan nem sikerült a földreform végrehajtása, mégis 1945 novemberére már a földreform hatálya alá eső területnek mintegy $\frac{4}{5}$ részét elkobozták és felosztották. Ezen a földterületen tehát már akkor zavartalanul folyhattak a tulajdolkészítési és vetési munkálatok.

Bár a földreform gyakorlatilag már korábban lezajlott, utómunkálatainak befejezése 1948-ig húzódtott. Főbb eredményei a következőkben foglalhatók össze:²³

¹⁵ Ld. 1500 Bagnern stellen Fragen — Der Vorsitzende der Landeskommission Ernst Busse antwortet. Rulstadt 1945. 22. l.

¹⁶ Ilyenről olvashatunk pl. egyes szász vidékek esetében.

¹⁷ Ld.: A. Petruschow: i. m. 245. l.

¹⁸ A visszaemlékezést ld.: 10 Jahre demokratische Bodenreform. Leipzig 1955. 23. l.

¹⁹ Die demokratische Bodenreform. 141. l.

²⁰ Junkerland in Bauernhand. 26. l.

²¹ Edwin Hoernle: Bodenreform und Volksernährung, Berlin 1947. 8. l. Ez 100 000 ha-ban mutatja ki azt az állami birtokterületet, amelyet 1946 nyarán pótlólag osztottak ki.

²² L.: A. Petruschow: i. m. 243. l.

²³ Kimutatások Edwin Hoernle: Drei Jahre Bodenreform in der sowjetischen Besatzungszone (Berlin 1948) alapján 14., 18. l.

A földreform során elkoboztak:

4142 náciától és háborús bűnöstől	121 000 ha-t
7136 junkertől	2 510 000 „
1168 állami birtokból	308 000 „
98 társulati és intézményi birtokból	16 000 „
398 állami erdőbirtokból	156 000 „
562 egyéb birtokból	92 000 „
összesen	3 203 000 ha-t

A földreform eredményei a NDK területén

Juttatottak száma	Juttatott terület (ha)	Juttatási átlag (ha)
121 500 földtelen	914 000	7,5
80 500 szegényparaszt	274 000	3,4
88 000 telepített	741 000	8,4
44 500 kisbérlő	45 000	1,0
154 000 munkás és alkalmazott	108 000	0,7
39 500 szegényparaszt	63 000	1,6
528 000 magántulajdonos	2 145 000 ha	3,77 ha
Tartományi közösségek	704 000	
Közzeti „	6 000	
Községi „	192 000	
Kölsönös parasztszegélyző egyesületek	37 800	
Községek összesen	940 200 ha	

A kiosztott föld területe tehát összesen 3 085 200 ha-t tett ki. (Az elkobzott és a kiosztott földterület különbözete [117 800 ha] még 1948-ig nem került kiosztásra.)

Az adatok mindenekelőtt a földreform hatalmas arányait mutatják. A földreform következtében a Német Demokratikus Köztársaság területén fekvő birtokoknak közel egyharmada mozdult meg, cserélt gazdát. „Junkerland in Bauernhand” — hangzott a jelszó, és valóban a földreform során megmozgatott ingatlanok több mint kétharmada a dolgozó parasztság kezébe, a fennmaradó alig egyharmad rész pedig közösségek tulajdonába került. A földreform eszerint közvetlenül több mint félmillió, közvetve pedig (ha a családtagokat is számítjuk) 2 millió embert érintett. Ha a szegényparasztokat is figyelembe vesszük, 290 000 önálló parasztgazdaságot teremtett, emellett a régi parasztszok sokszeres tömegét további területekhez (elsősorban erdőkhöz), munkások és alkalmazottak tömegét és jelentős számú bérlőt pedig kertészkedésre és egyéb gazdasági ág meghonosítására és kiegészítésére alkalmas kisebb területhez juttatta.

Mind ehhez még hozzávehetjük azokat az igen jelentős (különösen 1945-ben igen jelentős!) ingóságokat, amelyeket a juttatottak élő és holt felszerelés formájában a földdel együtt kaptak. A nagyobb felszerelési tárgyak, gépi eszközök, a tenyészállatok a kölsönös parasztszegélyező bizottságok tulajdonába mentek. A juttatottak még így is 48 531 lovat, 118 691 szarvasmarhát, 47 532 sertést, 174 616 juhot és kecskét, továbbá 55 169 lóekét, 15 214 töltőgető ekét, 42 813 szekeret és szánkót, 43 610 boronát, 14 808 kultivátort, 7918 cséplőgépet, 11 123 kaszálógépet és 20 721 egyéb szerszámot kaptak²⁴. Nem jelentéktelen az a kenyérgabona- és takarmánymennyiség sem, amellyel az 1945-ös aratás után segítették a juttatottakat. Végül — bár ez nem tartozik az ingóságokhoz — az épületek nagyobb része is az egyes juttatottak tulajdonába ment át. Természetesen az élő és holt felszerelésből, a kenyérgabonából és az épületekből elsősorban az arra

²⁴ Museum für Deutsche Geschichte. Archiv für Gegenwart. Bodenreform. Verteilung des Bodens im Rahmen der Bodenreform. Nach der Angaben für den 1. Jan. 1949.

legjobban ráutaltak, a korábbi földtelenek, vagy a telepítettek kaptak.²⁵ Számukra a juttatásoknak különösen nagy értékük volt gazdaságuk beindulása szempontjából.

Mindezeket a juttatásokat a parasztek kezébe adott „bizonylat” (Urkunde) szentesítette, amely egyben a telekkönyvezés és a kataszteri nyilvántartás alapjául is szolgált. (Nem egy helyen ugyanakkor, mint a földesúri idők rossz emlékét, a régi úri telekkönyvi lapokat és nyilvántartásokat is megsemmisítették.) Miképpen a földek kimérése, ez utóbbi is díjmentesen történt a juttatottak számára. 1948 nyarán ügyszől-ván már alig volt olyan juttatott terület, melynek kimérése és új telekkönyvi, illetve kataszteri nyilvántartása ne történt volna meg. 1948 végéig pedig valamennyi teljesen befejeződött. A földek jogszerinti átadásával és az újgazdák kezdeti megsegítésével feladatkörüknek eleget téve egyben a földreform végrehajtó szervei is feloszlottak.²⁶

Ezzel a földreform a Német Demokratikus Köztársaság területén be is fejeződött.

*

A földreform, azon túl, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban megszűntette a régi nagybirtokos osztályt — s ezzel alapvető változást hozott létre az ország társadalmi felépítésében —, lényegesen módosította magának a parasztságnak a rétegződését is. A földreform után a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság legszélesebb, gazdaságilag legerősebb rétege a középparasztság lett. Ez az átalakulás természetesen következett a földreform célkitűzéseiből; többek között abból, hogy nem valamennyi nincstelen feltétlen földhözjuttatását, hanem életképes gazdaságok létrehozását hangsúlyozta. Ezért az újparaszti gazdaságok zöme öt hektárnál nagyobb földterületet kapott; ezek az újgazdák a középparasztek számát szaporították. A középparasztság megerősödése másrészt következett abból, hogy a nagyobb paraszti birtokok száma jelentősen csökkent az aktív náci és háborús bűnösök teljes kisajátítására vonatkozó rendelet radikális végrehajtása következtében. Csupán ezzel a paragraffussal a 100 hektáron aluli birtokok közül 6587 került felosztásra.²⁷ Ez volt a két döntő tényező, amelynek következtében a középparaszti birtokok száma és aránya lényegesen nagyobb lett a földreform előtténél.

A parasztság rétegződésének megváltozását a Német Demokratikus Köztársaságban szemléletesen tükrözi az alábbi táblázat:

A földreform megváltoztatta a falu szociális struktúráját²⁸

Birtoknagyság-csoportok hektárban	A földreform előtt		A földreform után	
	az üzemek száma %-ban	Földterületük %-ban	az üzemek száma %-ban	földterületük %-ban
0,5 — 1	20,7	1,3	21,8	2,0
1 — 5	35,3	7,8	25,1	8,8
5 — 10	16,4	10,6	31,7	31,4
10 — 20	16,6	21,1	15,2	27,4
20 — 50	8,5	22,5	5,5	21,4
50 — 100	1,4	8,4	0,6	4,6
100 ha fölött	1,1	28,3	0,1	4,4

Az öt hektárig terjedő első két paraszti kategóriában — mint látjuk — nem történt lényeges változás a földreform után sem, számuk lényegesen nem növekedett, s ez megfelelt annak az irányelvnek, hogy a földreform nem szaporíthatja az életképtelen kisgazdaságok számát. Az a kevés módosulás azonban, ami a számokból már itt is észlelhető, a kisparaszti gazdaságok életképesebbé tételének tendenciáját tükrözi, mivel számuk százalékaránya kisebb, területi részesedésük nagyobb lett. Viszont a számok

²⁵ H. Reuber—B. Skibbe: i. m. 23., 24. l.

²⁶ L. ezekről Edwin Hoernle: Drei Jahre Bodenreform in der sowjetischen Besatzungszone. Berlin 1948. 16. l.

²⁷ Museum für Deutsche Geschichte. Archiv für Gegenwart. Bodenreform. Quellen zur Bildung des Bodenreformfonds.

²⁸ Uo. Die Bodenreform änderte die soziale Struktur des Dorfes.

döntő változásról beszélnek az 5—20 hektár földet bíró középparasztokat illetően. Szám arányuk együttesen 17%-kal, területük 26%-kal lett magasabb.

Az NDK-ban végrehajtott földreform befejezésével egyidőben hogyan festett a parasztság rétegződése a Német Szövetségi Köztársaságban?

A mezőgazdasági üzemek megoszlása a három nyugat-németországi zónában az 1949 decemberi számlálás szerint²⁹

Birtoknagyság-csoportok	Gazdaságok száma		Földterületük	
	1000 ha	%-ban	1000 ha	%-ban
05—2 ha	594	29,5	649	3,0
2—5 „	567	28,2	1 760	8,1
5—20 „	653	32,5	6 784	30,4
100 ha és annál több	14	0,7	6 024	27,5

A kimutatás sajnos nem utal a földreform előtti viszonyokra, de a számok — az egyes birtokkategóriák aránya, ill. földdel való ellátottságuk — önmagukban is beszélnek. Az öt hektárig terjedő gazdaságok a mezőgazdasági üzemek 57,7%-át teszik ki, területük azonban az összterületnek csupán 11,1%-át. A 20 hektáron felüli birtokok száma mindössze 9,8%-a az összes gazdaságoknak, de övék az összes földterület 57,9%-a. Ilyen adatok mellett természetesen komoly földreformról nem lehet beszélni. A középparasztság a Német Szövetségi Köztársaságban is elég tekintélyes helyet foglal el, azonban politikai és gazdasági súlya, a gazdagparaszti és úri birtok továbbélése következtében, meg sem közelítheti azt a szerepet, amelyet a középparasztság a Német Demokratikus Köztársaságban töltött be.

A Német Demokratikus Köztársaságban a földek felosztása a nincstelenség és kisparasztkok között csak az első nagy lépés volt a dolgozó parasztság felemelkedését biztosító intézkedések sorában. A német kormány és a Német Szocialista Egységpárt a földek felosztása után a legkülönfélébb közvetlen és közvetett juttatásokkal támogatta a dolgozó parasztokat, hogy a földreformtól kapott pusztá földek, a háborúban tönkrement gazdaságok minél előbb életképes kisbirtokokká váljanak.

Láttuk, hogy mindjárt a földek felosztásával egyidejűleg állatok és mezőgazdasági gépek juttatásával igyekezett az állam biztosítani a kiosztott földekben a termelés zavartalan megindulását. Emellett pénzkölcsön formájában is komoly támogatást nyújtott a dolgozó parasztságnak. 1949 végéig csupán az úgazdák 610 400 400 DM pénzkölcsönt kaptak gazdaságaik felépítésére. Ebből 1949-ig felépítettek 54 596 új parasztházat, 59 324 istállót, 36 342 csúrt, összesen 150 262 épületet. Az 1948—50-es években a mezőgazdaság az államtól árkedvezményként 2,4 milliárd DM-t kapott. Később az állam az 1950. június 30-ig nyújtott bankkölcsön-tartozás 50%-ának visszafizetését elengedte.³⁰

Az állatok, a munkaeszközök, a pénzkölcsön közvetlen juttatásán túl, sok közvetett formában nyújtott támogatást is kaptak az úgazdák és az egész dolgozó parasztság azért, hogy a maguk jólétének megteremtése mellett minél előbb hozzá tudjanak járulni az ország kényerének a megtermeléséhez is. Itt a közvetett juttatások vonatkozásában mindenekelőtt a gépkölcsönző állomások (Maschinen Ausleih Stationen, M. A. S.) ill. a későbbi gépállomások (Maschinen Traktoren Stationen, M. T. S.) szerepéről kell beszélnünk. A felosztott birtokok nagyobb kapacitású mezőgazdasági gépeit a M. A. S. kezelésébe adták. A gépkölcsönző állomások feladata volt maximális segítséget nyújtani az igaerő-hiánnyal küzdő dolgozó parasztság földjének gépi megműveléséhez. Az 1946—47-es gazdasági évben 3427 gépkölcsönző állomás működött Németország szovjet meg szállási övezetében s a következő kölcsönzéseket végezték:³¹

²⁹ Museum für Deutsche Geschichte. Archiv für Gegenwart. Bodenreform. Gruppierung der Wirtschaften nach der Gesamtfläche in den drei westlichen Zonen Deutschlands (Nach der Zählung von Dezember 1949).

³⁰ Museum für Deutsche Geschichte. Archiv für Gegenwart. Bodenreform. Statistik.

³¹ H. Reuber—B. Skibbe: Die Bodenreform in Deutschland 28. 1.

Adtak: traktort 72 882 gazdaságnak
 elektromotort 33 370 gazdaságnak
 vetőgépet 31 755 gazdaságnak
 arató-cséplőgépet 25 028 gazdaságnak
 kéveköttő-gépet 37 413 gazdaságnak
 cséplőgépet 58 353 gazdaságnak
 burgonyaszédő-gépet 16 146 gazdaságnak.

Több kisebb gépkölcsönző állomás gépparkjának jelentős felújítása után, fokozatos összevonásukkal hívták életre a gépállomásokat. A gépállomány növeléséhez a Szovjetunió is számos mezőgazdasági gép juttatásával járult hozzá. 1952-ig 580 nagy gépállomás alakult a demokratikus Németországban. A gépállomások valamennyi rászoruló gazdaságnak segítséget nyújtottak a legfontosabb gépi munkálatok elvégzéséhez. A gépkölcsönző-, majd a gépállomások a konkrét gazdasági segítségen túl politikailag is sokat jelentettek a dolgozó parasztek számára: lehetővé tették függetlenedésüket a kuláktól. A kulákok ugyanis korábban az igacró és mezőgazdasági gépek hiányát fel tudták használni a dolgozó parasztság munkaerejének féktelen kizsákmányolására és politikai jogaik megvásárlására.

A gépállomásoknak nagy a szerepük a kultúra terjesztésében is. Majd minden gépállomásnak van jól felszerelt kultúrháza, ahol rendszeresen tartanak színházi és mozielőadásokat, könyveket kölcsönöznek, szakmai tanfolyamokat rendeznek. A gépállomási kultúrházak munkájának irányításába neves írók és neves művészek is bekapcsolódtak.³²

A gépállomásokéhoz hasonló szerepet töltöttek be a dolgozó parasztság megerősítésében — bár közvetettebb módon — az állami gazdaságok (Volkseigene Güter). 1952-ben a Német Demokratikus Köztársaság mezőgazdasági üzeminek 1%-a volt állami gazdaság, amelyek az ország összes földterületének 5%-án gazdálkodtak. Az állami gazdaságok feladata volt a leghaladóbb mezőgazdasági kultúra alkalmazásának hasznosságáról. Az állami gazdaságok jelentős szerepet játszottak az ország élelmezésében is. Az adatok az állami gazdaságok jó munkájáról beszélnek. Minden évben deficitmentesen dolgoztak s átlagaik mind a növénytermelésben, mind az állattenyésztésben magasabbak voltak az egyénileg dolgozó parasztek eredményeinél.

Aratási eredmények 1000 h-ban³³

	Megszállási zóna	Időpont		Az 1946-os eredmény %-ban, 1938-hoz viszonyítva
		1938	1946	
Gabonafélék	francia	1 315	868	66,0
	angol	4 786	2 910	60,0
	amerikai	4 176	2 763	66,2
	szovjet	6 298	4 238	67,3
Burgonya	francia	3 764	2 050	54,5
	angol	7 885	6 400	81,2
	amerikai	8 311	6 046	72,7
	szovjet	14 013	10 407	74,3
Cukorrépa átszámítva cukorra	francia	51	29	56,9
	angol	482	309	61,4
	amerikai	151	98	64,9
	szovjet	821	528	64,3

³² Informationen über die Deutsche Demokratische Republik. Berlin 1952. 2. sz. 5. l.

³³ E. Hoernle: Bodenreform und Volksernährung. 12. l.

Az állam komoly anyagi befektetése a mezőgazdaságba nem volt hiábavaló; megmutatkozott a parasztok termelési kedvében, az elért terméseredményekben.

A megművelt földterület a háborús években jelentős mértékben lecsökkent. Növekedése 1946-ban a szovjet zónában volt a legnagyobb: a három nyugati zónában átlagosan 360 ezer hektárral, a szovjet zónában 453 ezer hektárral nőtt a termőterület az 1945-ös évhez viszonyítva.

Milyenek voltak az aratási eredmények a háború utáni első gazdasági évben? Erre ad válsszt a következő kimutatás, külön-külön tüntetve fel a négy megszállási zóna eredményeit.

Nézzük meg az 1946. évi termelési eredményeket egy olyan kimutatásban, amely az egy hektárra eső termésátlag alakulását mutatja.

A mezőgazdasági termények egy hektárra eső aratási eredménye Németország megszállási zónáiban³⁴

	Megszállási zóna	Termésátlagok q-ban		
		1934/38	1945	1946
Gabona	francia	18,5	13,4	16,6
	angol	21,8	16,1	15,9
	amerikai	18,6	15,2	15,4
	szovjet	19,6	14,4	14,1
Szemestakarmány	francia	18,6	14,8	15,0
	angol	22,7	17,9	16,3
	amerikai	19,6	14,2	14,4
	szovjet	21,8	15,3	15,9
Cukorrépa	francia	328,0	209,0	260,0
	angol	331,0	241,0	208,0
	amerikai	321,0	276,0	244,0
	szovjet	281,0	190,0	203,0
Burgonya	francia	154,0	138,0	122,0
	angol	178,0	152,0	127,0
	amerikai	161,0	159,0	131,0
	szovjet	173,0	140,0	135,0

Hogy az egy hektárra eső terméseredmények kisebbek voltak a háború előttinél Németország mind nyugati, mind keleti felében, az még a háborús pusztításnak s az Európa-szerte uralkodott rendkívüli időjárásnak tudható be. A pusztulás azonban nagyobb volt az ország keleti részén. Ennek ellenére terméseredményei nem rosszabbak a nyugati országérszek eredményeinél. Ez nem utolsó sorban annak a 250 ezer úgazdacsaládnak köszönhető, akik nem ismertek fáradságot, legyőzhetetlen nehézséget, amikor földjeik megműveléséről volt szó. Ezzel bebizonyították, hogy rágalom, politikai zavarokeltés volt az az állítás, hogy a nagybirtokok felosztása súlyos nehézségeket idéz majd elő a termelésben.

A következő kimutatás a további évek eredményeiről ad szemléletes képet a Német Demokratikus Köztársaságra vonatkozóan.

Termésátlagok hektáronként q-ban³⁵

	1934/38	1946	1947	1949	1951
Gabonafélék	20,6	13,2	15,3	19,2	26,5
Hüvelyesek	13,6	9,9	9,6	11,8	15,8
Burgonya	172,9	135,3	154,0	122,9	178,9
Cukorrépa	293,9	—	—	—	279,4
Olajos magvak	—	5,6	—	—	14,4
Takarmány	39,5	31,2	27,9	27,8	48,9

³⁴ E. Hoernle: i. m. 13. l.

³⁵ Informationen über die Deutsche Demokratische Republik. 6. l.

A táblázat világosan mutatja, hogy a háború okozta súlyos károk ellenére a mezőgazdasági termelés a Német Demokratikus Köztársaságban néhány év alatt elérte, sőt el is hagyta a háború előtti színvonalát.

A növénytermelés mellett az állattenyésztésben, a mezőgazdaság e másik fontos ágában is igen komoly eredményeket ért el a dolgozó parasztság a demokratikus Németországban.

Az állatállomány növekedése az NDK-ban 1948—1950 között³⁶

	Állatállomány az év végén 1000-ban			Az 1950-es állapot, ha az 1947-es = 100
	1948	1949	1950	
Ló	664,6	690,0	722,9	108,8
Szarvasmarha	2 879,4	3 180,0	3 614,7	125,5
ebből tehén	1 233,6	1 330,8	1 616,4	131,0
Disznó	2 616,2	4 000,0	5 704,8	218,1
Juh	723,0	894,0	1 085,3	150,1

A dolgozó parasztságnak a Német Demokratikus Köztársaságban elért sikereit azonban helytelen lenne csak mint gazdasági eredményt értékelni. Ezekben az eredményekben a szorgalom, a szervezethez, a hozzáértés mellett benne volt a dolgozó parasztság politikai fejlődése is. A dolgozó parasztság megértette, hogy a Németország keleti felében 1945 után kibontakozó új rend, a demokrácia rendje érte is van, az ő érdekeit is védi, s harcol gazdasági és kulturális felemelkedésért. A gazdasági és politikai harc tényei meggyőzték arról, hogy a népi demokráciáért csak a munkásosztály tud következetesen harcolni. Elfogadta azt a szövetséget, amelyet a forradalmi német munkásság már régóta felkínált, de amelynek megteremtésére Németország korábbi történelmi viszonyai közepette nem kerülhetett sor. A múlt történelmi tapasztalatai s a Német Szocialista Egységpárt 1945 utáni helyes politikája viszont létrehozták és megerősítették ezt a szövetséget.

Az egyéni gazdaságok fejlődési lehetősége azonban a legteljesebb állami támogatás mellett is korlátozott. A Német Szocialista Egységpárt, mindezt jól látva, 1952-ben tartott második pártkonferenciáján leszögezte: a német népi demokrácia további fejlődése megköveteli, hogy a szocialista ipar mellett a mezőgazdaságban is meginduljon a szocialista átalakulás.

A szocializmus építésének érdeke, a mezőgazdaság kollektivizálása azonban nem valami, a dolgozó parasztságtól idegen, vele szembenálló érdek volt. 1952-re, mint láttuk, Németország keleti felében az egyéni parasztgazdaságok a fejlődésnek egy magasabb fokára jutottak el, de éppen ez a magasabb színvonal vetítette előre a további fejlődés lassú, kínos folyamatát a kisparaszti gazdaságokban.

A német parasztság előtt a szocialista szövetkezés természetesen ismeretlen volt, de voltak már korábban kapitalista jellegű fogyasztási és értékesítési szövetkezetek, amelyek működéséből némi fogalomra tehettek szert a termelőszövetkezeteket illetően is. Annál is inkább, mert ezek a szövetkezetek Németországban igen elterjedtek voltak; a szovjet megszállási övezetben pl. 1947-ben 6207 különböző szövetkezet működött, mintegy 869 700 taggal.³⁷ Ezek a különböző célú társulások mind régi múltra tekintettek vissza, a földreform végrehajtásával párhuzamosan megreformálták őket, s tovább folytatták tevékenységüket. Vezetésükből kizárták a kifejezetten kapitalista, nyereségszerző, politikailag megbízhatatlan elemeket. Ez biztosította a szövetkezetekben a tisztességes munkát, mind politikai, mind gazdasági értelemben; egyben jó iskolát jelentettek a német parasztságnak a szövetkezés előnyeinek felismerésében.

E régi szövetkezeteknél közvetlenebb tapasztalatokat nyújtottak a szocialista szövetkezésről a földreformmal egy időben életrehívott, ún. kölcsönös paraszti segítség-szervek. (Vereinigung der gegenseitigen Bauernhilfe, VdgB). A földreform a felosztott nagybirtokok nagyobb mezőgazdasági gépeit, épületeinek, állatállományának egy részét stb. nem osztotta fel, hanem a VdgB kezelésébe adta, azzal a megfontolással, hogy ezek az eszközök így jobban kihasználhatók lesznek. Kezdetben 7000 helyen alakult

³⁶ Museum für Deutsche Geschichte. Archiv für Gegenwart. Bodenreform.

³⁷ E.Hoernle: i. m. 28. 1.

meg a parasztságnak ez a szervezete s tevékenysége csupán az újparaszti gazdaságokra korlátozódott. Számuk azonban rövid két év leforgása alatt 12 057-re növekedett, mintegy 480 178 tagot tömörítettek s egyaránt támogatták a régi és az újgazdákat. Számos területen szervezték a dolgozó parasztság megsegítését: 1947-ben a szervezetnek 3174 gépköleszövő állomása volt (ezek a már említett gépköleszövő állomások, amelyek kezdetben a VdGB keretén belül működtek), 1223 vetőmagnisztító állomása, 338 kovács-, ill. javító műhelye működött stb.³⁸ A VdGB helyi szervezeteinek vezetőségét a tagság titkosan választotta. A VdGB működése megmutatta a dolgozó parasztságnak, hogy összefogott erővel sokkal többre képes, könnyebben tud megoldani nehéz problémákat, mint egyedül, egymástól teljesen függetlenül, szétszórta gazdálkodva.

Hogy a német parasztság nem idegenkedett a szövetkezéstől, hogy nem érezte érdekeivel ellentétesnek, azt a termelőszövetkezetek számának gyors fejlődése bizonyítja. A második pártkonferencia (1952. jún. 10—13.) után néhány hónap alatt — októberig — 904 termelőszövetkezet alakult, és számos alapító bizottság már további szövetkezetek létesítését készítette elő.³⁹ 1952. november 30-ig a szövetkezetek száma 1335-re nőtt, bennük 13 767 kisparaszti gazdaság egyesült, 22 174 taggal. Földterületük 113 769 hektár volt. Öt hónappal a szövetkezeti mozgalom meghirdetése után ez igen szép eredménynek számított.

A termelőszövetkezeti mozgalom kezdeti gyors nekilendülését a következő években biztos, állandó növekedés követte. 1952 végén 1906, 1953-ban 4691, 1954-ben 5120, 1955-ben már 6047 termelőszövetkezet működött. Külön figyelemre méltó, hogyan alakult az egyes szövetkezeti típusok részaránya. Ehhez tudni kell, hogy a NDK-ban is három típusát találjuk a termelőszövetkezeteknek. Működési szabályzatuk ugyancsak hasonló a mieinkhez.⁴⁰

1952-ben a szövetkezetek 86,5%-a még az I. típushoz tartozott, 1955-re arányuk 21,6%-ra esett vissza. Ezzel szemben a III. típusúak aránya az 1952. évi 8,7%-ról 1955-re 76,9%-ra ugrott. A szövetkezeti formák közül a III. típusú az, amely a legkövetkezősebben szocialista jellegű mezőgazdasági nagyüzem. Teljesen a kollektív tulajdonra, a kollektív munkára épül. (Egyedül a föld tulajdonjoga az, ami még a kapitalista múlthoz köti; a föld után járó földjáraadékok rendszeresen fizetik.) Ugyanakkor az I-es típusú termelőszövetkezet működési szabályzata még nem kíván gyökeres szakítást a múlt tulajdonjogi viszonyaival és termelési formáival. Inkább csak ízelítőt ad a szocialista nagyüzemi gazdálkodásból. Hogy az egyes és hármas típusú szövetkezetek aránya az első négy évben döntően megváltozott, az a szövetkezeti mozgalom nagy sikerét, a NSZEP helyes politikáját tükrözi.

Nézzük meg közelebbről azt, hogyan alakult a termelőszövetkezetek földterülettel való ellátottsága (ld. a köv. oldalon levő táblázatot).

Amint látjuk, a termelőszövetkezetek számával együtt egyenletesen nőtt termőterületük is. Az egyes és hármas típusú termelőszövetkezetek szerepcseréjét tükrözi a termőterület alakulása is. Sőt, itt az eltolódás még nagyobb a hármas típusú szövetkezetek javára.

A szövetkezeti mozgalom térhódítása a német mezőgazdaságban jelentősen befolyásolta annak gazdasági és társadalmi struktúráját. A túloldali táblázatban a német mezőgazdaság megváltozott struktúrájáról kapunk átfogó képet.

³⁸ H. Reuber—B. Skibbe: i. m. 27. 1.

³⁹ Informationen über die Deutsche Demokratische Republik. 6. 1.

⁴⁰ I. típus. A szövetkezeti tagok csak a szántóföldjüket viszik be a közösbe. Mező- és erdőterületük, valamint állat- és mezőgazdasági gépparkjuk egyéni tulajdonban marad. A szántóföldet közösen művelik.

II. típus. A szántóföldön kívül állatokat, gépeket is a szövetkezetbe visznek, de egy-kettőt mindenből megtarthatnak egyéni használatra is. (Természetesen csak a kisebb gépekből.)

III. típus. Mindent a szövetkezet közös tulajdonába adnak. A szövetkezettől 0,5 ha háztáji gazdaságot kapnak. A föld mind a három típusban a parasztok egyéni tulajdona marad. El is adhatják, de csak termelőszövetkezeti tagnak. A szövetkezetből való kilépéskor vagy kizárás esetén a kilépők, ill. kizártak földjüket a bevitt föld nagysága és minősége szerint kapják vissza. (Informationen über die Deutsche Demokratische Republik. 12. 1.)

Mezőgazdasági termőterületek szövetkezeti használatban ⁴¹

Időpont	Mezőgazdasági termőterület hektárban	A mezőgazdasági termőterület az NDK összterületéhez viszonyítva, %-ban	A termőterület megoszlása az egyes szövetkezeti típusok között %-ban		
			I. típus	II. típus	III. típus
1952. XII. 31.	218 043	3,4	80,3	7,3	12,4
1953. XII. 31.	754 301	11,6	51,6	3,3	45,1
1954. XII. 31.	931 393	14,3	18,7	1,5	79,8
1955. XII. 15.	1 279 200	19,7	9,3	0,7	90,0

A falu társadalmi és gazdasági struktúrája a NDK-ban⁴²

Időpont	Üzemek összesen	Állami gazdaságok	Termelő szövetkezetek	Helyi mezőgazdasági üzemek	Más üzemek	Szocialista szektor	Egyéni gazdaságok
1950	100%	2,7	—	—	3,0	5,7	94,3
1955	100%	4,4	18,6	2,7	1,6	27,3	72,7

A német mezőgazdaság a NDK-ban biztosan halad a szocialista fejlődés útján. Az elmondottak természetesen nem azt jelentik, hogy a német parasztság körében a szocialista átszervezés teljesen zökkenőmentesen haladt és halad ma is előre. Sokkal hatalmasabb átalakulásról van itt szó, semhogy akárcsak elméletben elképzelhető lenne egy teljesen sima átállás. Az átmenettel járó megrázkódtatások azonban természetesen egyre kisebbek. Annál is inkább, mivel a szövetkezeti mozgalom objektív feltételeinek gyors fejlődése mellett a német dolgozó parasztság tudatában is egyre világosabbá válik, hogy amennyire 1945-ben a mezőgazdasági termelés, a parasztság problémái megoldásának egyedül járható útja a nagybirtokok felosztása volt, úgy napjainkban a parasztság, s vele együtt a szocialista úton haladó ország biztos jövőjét csak a mezőgazdaság szocialista átalakítása biztosíthatja.

Orbán Sándor—M. Somlyai Magda

⁴¹ Museum für Deutsche Geschichte. Archiv für Gegenwart. Bodenreform. Landwirtschaftliche Nutzfläche in genossenschaftlicher Nutzung.

⁴² Bodenreform. Sozial-Ökonomische Struktur der Landwirtschaft in der DDR.